

TÜRK CUMHURİYETLERİNDE MUTLULUK DÜZEYİNİN DÜNYA MUTLULUK ARAŞTIRMASI SONUÇLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ebulfez Süleymanlı

Özet: Farklı ülkelerde ve toplumlarda yaşayan bireylerin ve genel olarak halkların mutluluk düzeylerini saptamak amacıyla Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Çözüm Ağı (UNSDSN) tarafından 2012 yılından bu yana yaklaşık olarak 155 ülkede düzenli olarak dünyanın en kapsamlı mutluluk araştırma projesi olan Dünya Mutluluk Araştırması gerçekleştirilmektedir. En son 2020 Dünya Mutluluk Raporu sonuçlarına göre Türk Cumhuriyetlerinden Özbekistan 6.258 puanla 38., Kazakistan 6.058 puanla 50., Kırgızistan 5.542 puanla 74., Azerbaycan 5.165 puanla 90, Türkiye 5.132 puanla 93., Türkmenistan 5.247 puanla 95. sırada yer almaktadır. Toplumların mutluluk düzeylerinin tespitinin ekonomik göstergelere bağlı olan sadece altı faktöre indirgenmesi ve bunun üzerinden değerlendirme yapılması da yerel ve kültürel özellikleri dikkate alınmadığı için eksik kalmaktadır. Bu yüzden Türk Cumhuriyetlerinin bu sıralamadaki yerinin nedenlerinin değerlendirirken yerel ve kültürel özelliklerin göz önünde bulundurulmasını zaruri kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dünya Mutluluk Araştırması, Türk Cumhuriyetleri, Yerel ve Kültürel Özellikler.

EVALUATION OF HAPPINESS LEVEL IN TURKISH REPUBLICS IN THE CONTEXT OF WORLD HAPPINESS SURVEY RESULTS

Ebulfez Süleymanlı

Abstract: The concept of happiness has a wide range of interpretations. Currently, a wide area of study of the concept of happiness is developing in the world. Scientific research in this direction began in the 60s of the twentieth century. The UN has developed the "International Happiness Index", which includes gross domestic product, social assistance, hope for a healthy lifestyle, social freedom, charity and the absence of corruption. Among Turkish Republics, Uzbekistan ranks 38st with 6.258 points, Kazakhstan ranks 50th with 6.058 points, Kyrgyzstan ranks 74th with 5.542 points, Azerbaijan ranks 90th with 5.165 points, Turkey ranks 93th with 5.132 points, Turkmenistan ranks 95th with 5.247 points, and. In the evaluation of the reasons for the place of the Turkish Republics, in this ranking, it is necessary to consider different parameters and important to make a comparative measurement of happiness in Turkish Republics, by taking their local and cultural characteristics into account.

Keywords: World Happiness Survey, Turkish Republics, Local and Cultural Characteristic.

TÜRK CUMHURİYETLERİNDE MUTLULUK DÜZEYİNİN DÜNYA MUTLULUK ARAŞTIRMASI SONUÇLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ebulfez SÜLEYMANLI*

Giriş

Son yıllarda küresel ölçekte bireylerin ve toplumların yaşam kalitesini gösteren bir değer olarak mutluluk ya da iyi olma halinin kalkınma ve insani gelişme kavramlarıyla birlikte zikredildiği görülmektedir. Mutluluk ya da iyi olma hali, kalkınmanın temel bileşenlerini kapsayacak şekilde geniş bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu bağlamda mutluluk kavramı son dönemlerde sosyal bilimlerde üzerinde sıkça durulan ve temelleri belirlenmeye çalışılan bir nitelik arz etmektedir. Psikologlar, ekonomistler, sosyolog ve diğer sosyal bilim alanlarındaki birçok araştırmacı, yıllardır mutluluğun formülü üzerinde kafa yormakta ve bu kavramla ilgili sorulara cevaplar aramaktadırlar.¹

Bu çerçevede kalkınma ile mutluluk arasındaki etkileşimlerin göz önünde bulundurulması, insanı merkeze alan kalkınma anlayışıyla uyumlu gözükmemekte ve mutluluğu “nesnel” kriterlere göre ölçme çabaları sonunda çeşitli ölçümler geliştirilerek araştırmalar yapılmaktadır. Dünya çapında yapılan bu araştırmalarda, hangi ülke insanının ne kadar mutlu olduğu, mutluluğu etkileyen faktörler neler olduğu, farklı toplumlardaki insanların yaşam memnuniyetleri ne denli birbirinden farklılık gösterdiği, mutluluk ile yaşam koşullarımız arasında nasıl bir ilişki olduğu belli derecelendirmelerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Fakat bu ölçümlerde kullanılan kriterlerin hangi düzeyde geçerli olduğu ve bu ölçümler geliştirilirken ülkelerin yerel ve kültürel özelliklerinin ne derecede göz önünde bulundurduğu akademik tartışmaların odağında yer almaktadır.

Bu çalışmamızda Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve her yıl yayınlanan Dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report) sonuçları doğrultu-

* Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, ebulfez.suleymanli@uskudar.edu.tr

¹ Duygu LELOĞLU, Mutluluğun formülü yeniden yazılıyor, <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2013/08/01/mutlulugun-formulu-yeniden-yaziliyor>

sunda Türk Cumhuriyetlerinde mutluluk konusuna ilişkin veriler karşılaştırma yoluyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, çalışmanın odağında yer alan mutluluk-sosyoekonomik durum ilişkisini doğru bir biçimde analiz edebilmek amacıyla kavramsal temellere yer verilmiş, kavramlar arasındaki ilişkilere ve bunların dünya genelindeki görünümüne değinilmiştir. İkinci bölümde; Dünya Mutluluk Raporu ekseninde Türk Cumhuriyetlerinin karşılaştırmaları yapılarak, mutlulukla sosyoekonomik durum arasındaki ilişki incelenmiş ve konu çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmiştir.

Mutluluk Kavramı ve Ölçümü

Sosyal bilimlerde bireyin iyi olma halini (wellbeing) açıklama amaçlı çok sayıda kavram bulunmaktadır. Bunlar arasında, öznel iyi olma (subjectivewellbeing) mutluluk (happiness), haz (pleasure), yaşam doyumu (life satisfaction), yaşam kalitesi (life quality) ve uyum (adaptation) sayılabilir. Yaşamın olumlu duygularla renklenmesi ve zenginleşmesi hemen herkesin istediği bir durumdur. Böylesine genel bir istek, insanoğlunun iyi olma halini anlama ve keşfetme çabalarına ivme kazandırırken, araştırmalar bu olgunun, yalnızca maddi kaynaklarla açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok yönlü olduğunu göstermektedir.²

Alanyazında mutlulukla ilgili pek çok çok tanım ve model olmasına rağmen en çok kabul edilen iki görüş hedonik ve eudaimonik mutluluktur. Hedonik mutluluk daha çok duygu ve haz odaklıyken, eudaimonik mutluluk erdemlere ve anlamlı bir yaşam sürmeye dayalıdır. Literatürde en sık kullanılan ve kabul edilen mutluluk tanımı ise öznel iyi oluş olarak ifade edilen, olumlu duyguları sık yaşama, olumsuz duyguları daha az yaşama ve yaşamdan doyum alma şeklindeki tanımdır. Bu tanıma göre birey yaşamında sevinç, neşe, onur, cesaret gibi olumlu duyguları sık yaşıyorsa; öfke, nefret, korku, suçluluk gibi duyguları daha az yaşıyorsa ve genel olarak yaşamından memnuniyet duyuyorsa mutlu olarak nitelendirilmektedir.³

Mutluluk, kişinin yaşamını anlamlı, dolu ve huzurlu olarak algılama sürecidir. Mutlulukla ilgili üç husus önem arz etmektedir. Bunlardan ilki bi-

² Güler M.Dönmez A. (2011) "İyi Olma Hali Bağlamında Uyum Düzeyi Kuramı ve Hedonik Döngü" Türk Psikoloji Yazıları, Haziran 2011, 14 (27), 39

³ Bacanlı, H., Demirtaş, A. S., "Mutluluk Potansiyeli ve Ölçülmesi", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Sayı:10 Yıl Özel Sayısı, Haziran 2020, s.4703

reyin yaşantısıyla ilgili olarak öznellik, diğeri algı ve duyguyla ilgili olarak soyutluk, sonuncusu da bir süreci kapsama niteliğidir. Mutluluk kavramının yargısal ve bilişsel boyutunun yaşam doyumu olduğunu söylenmektedir.⁴

Böylesine bir anlam ifade eden mutluluk, konusu ilk çağlardan beri insanların gündeminde olmuştur. Aristo'dan beri mutlulukla ilgili açıklamalar yapılmış ve sözler söylenmiştir. Fakat daha ziyade insanlık "Nasıl yaşarım?" sorusuna cevap bulup, bu soruyu gündemden düşürdükten sonra mutlu ve anlamlı bir yaşamın nasıl mümkün olabileceği ile daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Özellikle psikoloji alanında, pozitif psikoloji akımının ortaya çıkmasıyla birlikte de mutluluğun tanımlanması, ölçülmesi, belirleyicilerinin araştırılması ve mutluluğu artırma stratejileri konusundaki çalışmalar başta olmak üzere, konu her yönüyle ele alınmaya ve araştırılmaya başlanmıştır. Herkesin sahip olmak istediği "en yüce amaç" olarak ifade edilen mutluluk kavramı ile ilgili bilimsel çalışmalar ise 1960'lardan sonra görülmeye başlanmıştır.⁵ Nitekim, 1970'li yıllara kadar bilimsel anlamda üzerinde çok fazla durulmayan mutluluk kavramı, özellikle 1974 yılında sadece "mutluluk" çalışmalarının yayınlandığı uluslararası bir derginin (Journal of Happiness Studies) yayın hayatına geçmesiyle üzerinde yoğun araştırmaların sürdürülmeye başlandığı bir kavram olmuştur.⁶

Artık ülkeler arasında ayırım yaparken mutlu-mutsuz ayırımı da yapılmaktadır. Yani ekonomik ekvator, zengin kuzey ile fakir güney arasından geçmiyor. Mutlu ile mutsuz arasından geçiyor. Durum böyle olunca da, bunu ölçmek bir arayış, bir konu haline gelmektedir. Mutluluğu "nesnel" kriterlere göre ölçme çabaları sonunda farklı kriterler ve farklı araştırma sonuçlarını ortaya çıkarmıştır.

İlk olarak "Milli Mutluluk" kavramı ve ülkeleri Mutluluk Endeksi ile ölçülmesi önerisi Bütan (Bhutan) Kralı Jigme Singye Wangchuck tarafından ortaya atılmıştır. 1972 yılında ortaya atılan bu kavram, Gross National Happiness (GNH) (Gayri Safı Milli Mutluluk)'dir. Kral Wangchuck, ülkelerin birbirleriyle olan karşılaştırmalarında gayri safı milli hâsıladan ziyade gayri safı milli mutluluk değerine bakılması gerektiğini söylemiştir.⁷

⁴ Melih Baş, 2018 de Mutluluklar!, Aydınlık Gazetesi 01.01.2018 <https://www.aydinlik.com.tr/2018-de-mutluluklar-melih-bas-kose-yazilari-ocak-2018>

⁵ Tayfun Doğan, "Mutluluk gerçekten gerekli mi?", <http://www.tayfundogan.net/2016/10/06/mutluluk-gerçekten-iyi-bir-sey-midir/>

⁶ Şeker, M. "Mutluluk Ekonomisi", Sosyoloji Konferansları, Sayı:39, 2009, s.120

⁷ Şeker, M.a.g.m, s.120

1998 yılında BM “dünyada paradigma değişimi önerisi” kapsamında, “alternatif gelişmişlik göstergesi” olarak, milli mutluluk ölçümü tanıtılmıştır. Bu tanıtımdan sonra kavram, tartışılmaya başlamıştır. Dünyanın ekonomik bunalıma girdiği 2008 yılından sonra daha da gündeme gelmiştir. OECD bu alana yönelik olarak çalışmalar başlatırken, o zamanki Fransa başkanı Sarkozy, Lehman Brothers şirketinin batmasından bir yıl sonra, Nobel Ödüllü Amartya Sen ve Joseph Stiglitz adlı bilim insanlarının başkanlığında bir komisyon kurarak mutluluk sorgulamaları yaptırmıştır. Kasım 2010 yılında İngiltere Başbakanı David Cameron Refah-Mutluluk üzerine bir konuşma yaptıktan sonra dünya mutluluk zirveleri düzenlenmeye başlanmıştır. Ülkelerde yıllık mutluluk planları hazırlanmaya başlanıp, üniversiteler bu konuda raporlar hazırlıyor ve programlarına mutluluk dersi ekliyorlar. 20 Mart Dünya Mutluluk Günü ilan edilmiştir. 2012 yılı Nisan ayında BM’de New York’ta mutluluk konusunda bir konferans düzenlenmiş ve BM tarafından ilk dünya Mutluluk Raporu yayınlanmıştır. İşte o tarihten beri BM devletlerin gelişmişlik düzeyini sadece milli gelir ile değil “Dünya Mutluluk Ölçümü” ile belirlemektedir. Venezuela 2013 yılında “Genel Sosyal Mutluluk” bakan yardımcılığı kurumu oluşturulmuştur. Ekvador aynı yıl “Buen Vivir,” (iyi hayat) adlı bir devlet bakanlığı kurmuş ve nihayet 2016 yılı Şubat ayında Birleşik Arap Emirliği Devlet Mutluluk Bakanlığı kurulmuştur. Bu raporlara göre 2012 yılından beri İskandinav ülkeleri mutluluk raporlarında en üst sıralarda yer alırken bu fikri dünyaya tanıtan Bhutan 97. sırada yer almıştır. İngiltere de Ocak 2018 yılında “Yalnızlık Bakanlığı” kurulmuştur.⁸

Yapılan bilimsel çalışmalarda mutluluğun gelir ve diğer kimi etmenlerle ilişkisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bireysel gelirin belli bir düzeyin altında kalması bireyin mutsuzluğuna yol açabilirken, belli bir düzeyden sonra bireysel gelirin artması, bireyin mutluluğuna giderek azalan ve oldukça düşük bir katkıda bulunmaktadır. Ayrıca kimi kapitalist ülkelerde en varlıklıların üçte bire yakını mutsuz çikabilmektedir.⁹

Ülkemizde de Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2003 yılından itibaren, her yıl düzenli olarak, tüm ülke çapında hane halkına yüz yüze görüşme yöntemiyle, uyguladığı anket çalışmasıyla Yaşam Memnuniyeti Araştırma-

⁸ Böhürler, Ayşe “Milli mutluluk ve mutluluğu ne sağlar?”, 08.12.2018. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/aysebohurler/milli-mutluluk-ve-mutlulugu-ne-saglar-2048423>

⁹ Melih Baş, “2018 de Mutluluklar!,” Aydınlik Gazetesi 01.01.2018 <https://www.aydinlik.com.tr/2018-de-mutluluklar-melih-bas-kose-yazilari-ocak-2018>

sını (YMA) gerçekleştirmektedir. Yaşam Memnuniyeti Araştırması resmi istatistik niteliğinde Türkiye’de yapılan ve mutluluk konusunu ele alan ilk çalışma olarak, TÜİK’in toplumsal içerikli ve aynı zamanda öznel öğeler içeren ilk araştırması olma özelliğini de taşımaktadır. Bu araştırmayla, Türkiye’deki bireylerin öznel mutluluk algılamasını, sağlık, sosyal güvenlik, örgün eğitim, çalışma hayatı, gelir gibi temel yaşam alanlarındaki memnuniyetlerini ölçmek ve bunların değişimini takip edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada mutluluk algısını belirlemek için katılımcılara kişisel bildirim (self - report) yöntemine dayanarak “Bir bütün olarak yaşamınızı düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?” sorusu yöneltilmekte ve “1-Çok mutluyum, 5- Çok mutsuzum” olmak üzere derecelendirmeleri istenmektedir.¹⁰

Dünya Mutluluk Endeksi ve Türk Cumhuriyetleri

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve her yıl yayınlanan Dünya mutluluk raporu içerisinde yer alan endekstir. Gallup Dünya Anketinden yararlanılarak hesaplanır. Uluslararası karşılaştırmalarda en çok kullanılan endeks olup, 6 faktörün bileşimi ile hesaplanmaktadır. Bu faktörler ise kişi başına düşen GSYİH, sosyal destek, sağlıklı yaşam beklentisi, sosyal özgürlük, cömertlik ve yolsuzluk olmamasıdır. En son Mart 2018 de yayınlanan rapora göre dünyanın en mutlu ülkesi Finlandiya’dır. Ülke mutluluklarının genel sıralaması, 2015-2017 arasındaki Gallup Dünya Anketi anketlerinden toplanan sonuçlara dayanmaktadır ve hem değişim hem de istikrarı göstermektedir. Bu bağlamda anketi cevaplayanlardan yanıtları Kantril merdivenine göre alınır. Daha önce de bahsedildiği üzere kantril merdiveni şu demektir: “0’dan 10’a kadar yükselen bir merdiven hayal ediniz. Yaşamınızı merdivenin hangi basamağında konumlandırırsınız / hangi basamakta olduğunuzu hissediyorsunuz?” sorusu yöneltilir.

Farklı ülkelerde ve toplumlarda yaşayan bireylerin ve genel olarak halkların mutluluk düzeylerini saptamak amacıyla Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Çözüm Ağı (UNSDSN) tarafından 2012 yılından bu yana yaklaşık olarak 155 ülkede düzenli olarak dünyanın en kapsamlı mutluluk araştırma projesi olan Dünya Mutluluk Araştırması gerçekleştirilmektedir. Ülkelerin gelir, sağlıklı yaşam beklentisi, sosyal destek, özgürlük, güven

¹⁰ Kangal, A. “Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme Ve Türk Hanehalkı İçin Bazı Sonuçlar”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış-2013 Cilt:12 Sayı:4, s.226

ve cömertlik değişkenleri bakımından kıyaslandığı raporda, 2020 yılı verilerine göre ilk 10'da Finlandiya, Danimarka, İsviçre, İzlanda, Norveç gibi ülkeler bulunmaktadır. Son dört yılın rapor sonuçlarına göre, sıraları değişse de Danimarka, İsviçre, Norveç ve Finlandiya ilk dört sırada yer aldıkları görülmüştür.¹¹ Sosyal piyasa ekonomisinin uygulanmakta olduğu bu ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri kadar, politik ve hukuk sistemleri de oturmuş durumdadır. Ayrıca demokratik hak ve özgürlükler konusunda belli bir gelişme çizgisi yakalamış olan bu ülkelerin eğitim düzeyleri de yüksek olup, bilgi toplumuna dönüşüm sürecini en önce başaran ülkeler konumunda yer almaktadırlar.¹² Raporun en alt sıralarında ise Güney Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Afganistan bulunmaktadır. Dünya Mutluluk Raporu üzerine yapılan analizlerde ülkelerin refah düzeyi düştükçe mutluluk seviyesinin de azaldığı gözlenmiştir. Başka bir deyişle zengin ve yüksek insani gelişme düzeyine sahip ülkelerin ortalama mutluluk düzeyleri de yüksektir. Düşük insani gelişme düzeyine sahip en yoksul ülkelerde ise bireylerin ortalama mutluluk düzeyleri genel olarak oldukça düşüktür. Dolayısıyla gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında önemli bir mutluluk açığı söz konusudur. Nitekim en iyi durumdaki ülkelerin tümü, refahı desteklediği tespit edilen altı temel değişkenin tümü için yüksek değerlere sahip olma eğiliminde oldukları görülürken, bu ülkelerin kişi başı yıllık gelirlerinin en mutsuz 3 ülkedeki yıllık gelirden 40 kat daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan raporun sonuçları dünyadaki en mutlu ülkelerin, en zengin ekonomiler değil güçlü sosyal devlet ve kurumsal desteği bulunan ülkeler olduğunu ortaya koymaktadır.¹³

Diğer taraftan yoksulluğun çok şiddetli ve yaygın olduğu düşük insani gelişme düzeyine sahip bazı ülkelerin nispeten daha mutlu olduğu görülmektedir. Bu paradoksal durum bazı araştırmacılar tarafından uyum teorisi bağlamında değerlendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre uyum teorisi çerçevesinde yoksulluğun mutluluk üzerindeki olumsuz etkisi zamanla azalmakta, bireysel mutluluk adeta durağan duruma yönelmektedir. Başka bir ifadeyle,

¹¹ World Happiness Report (2020) <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>

¹² "Mutluluk sıralamasında" Türkiye 156 ülke arasında 74'üncü; neden?", Gözlem Gazetesi, 23.03.2018, <https://www.gozlemgazetesi.com/HaberDetay/253/183348/mutluluk-siralamasinda-turkiye-156-ulke-arasinda-74uncu-neden.html>

¹³ Türkoğlu O. G., Arslan, M. İ., Alaca, M., "Dünya'nın en mutlu ülkesi belli oldu", 20.03.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/dunyanin-en-mutlu-ulkesi-belli-oldu/1423718>

beklenenin aksine bireyler yoksulluk gibi olumsuz yaşam koşullarından kısa dönemli olarak etkilenmekte ve referans mutluluk düzeylerine geri dönme eğilimi taşımaktadır.¹⁴

En son 2020 yılı Dünya Mutluluk Raporu sonuçlarına göre Türk Cumhuriyetlerinden Özbekistan 6.258 puanla 38., (2018 yılında 6.174 puanla 41.), Kazakistan 6.058 puanla 50., (2018 yılında 5.809 puanla 60.), Kırgızistan 5.542 puanla 74. (2018 yılında 5.261 puanla 86.), Azerbaycan 5.165 puanla 90. (2018 yılında 5.208 puanla 90.), Türkiye 5.132 puanla 93. (2018 yılında 5.373 puanla 79.), Türkmenistan 5.119 puanla 95. (2018 yılında 5.247 puanla 87.), sırada yer almaktadır. Türk Cumhuriyetlerinin bu sıralamadaki yerinin nedenlerinin değerlendirirken farklı parametrelerin göz önünde bulundurulmasını zaruri kılmaktadır. Örneğin Türkiye, 2018 yılında yıl 79'uncu sıradayken, son raporda ise mutsuz insan sayısı artarak 93'üncü sıraya yerleşmiştir. Bu raporun en ilginç detaylarından biri de Irak, Filistin, Kırgızistan ve Pakistan gibi yaşam şartlarının zor olduğu ülkelerin, listenin 49'uncu sırasında yer alan Türkiye'den daha üst sıralarda yer alması.¹⁵

Türkiye gayri safi milli hâsıla, sosyal destek gibi konularda iyi bir performans gösterirken, fedakârlık, güven ve karar özgürlüğü konusundaki başarı notunun ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri arasında araştırmayı gerçekleştiren bilim insanları Türkiye'nin iç göçten kaynaklanan sorunlarını ve şehir yaşamının zorluklarını sıralamaktadırlar. Nitekim kırsal alandan şehirlere göçün memnuniyetsizliğin neden olduğu, güvensizlik duygusunun azalması, sosyal bağlar zayıflaması, çoğunluğun içinde kaybolmaya neden olduğu gösterilmektedir.

Öte yandan bazı tahlillerde Türk halkının mutluluk algısının Dünya Mutluluk Raporunda ölçülen altı değişkenin dışında başka değişkenlerle ilişkili olduğu ve dolayısıyla yapılacak analizlerde mutluluğu etkileyen diğer faktörlerin ele alınması ve değerlendirilmesi gerekliliği dile getirilmektedir.¹⁶ Nitekim Türkiye'de yapılan ve Türk hane halkının mutluluk profilini ortaya koymaya çalışan araştırma sonuçları cinsiyet, eğitim, medeni durum ve öz

¹⁴ Munise Tuba Aktaş, " Mutluluğun Durağan Durum Hali: Yoksulluk Açısından Uyum Teorisine Dayalı Bir Analiz", HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi © Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 10 (2015/3), s.44

¹⁵ World Happiness Report (2020) <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>

¹⁶ Şeker, M.a.g.m.s.132

saygı gibi kişilik özelliklerinin Türk hane halkı için önemli öznel iyi olma belirleyicileri olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁷

Bağımsızlıklarını 1991’de kazanmış olan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan durumunu değerlendirirken bu ülkelerin yaşamış oldukları ekonomik dönüşüm süreci ve sonrasında kaydedilen gelişmelerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Nitekim SSCB’nin dağılması sonucu bağımsızlığına kavuşan bu ülkeler, merkezi planlamaya dayanan karar alma mekanizmalarını terk edip serbest piyasa ekonomisine yönelmişler ve geçiş ekonomisi uygulamaya başlamışlardır.¹⁸ Bu ekonomilerde gerek mülkiyet yapısı gerekse tüketici ve üretici davranışları köklü bir şekilde değişime uğramaktadır. Sosyalist-devletçi ekonomiden serbest piyasaya geçişteki yaşanan politik ve ekonomik sıkıntılar, insanların güven, istihdam ve gelecek belirsizliğine kapılmaları, mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği, sosyal dışlanma ve uzun süreli işsizlik gibi kalıcı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunun yanında zengin ile fakirler arasındaki kutuplaşma ve sosyo-kültürel farklılaşmanın belirginleşmesi, gelecek kaygısı toplumdaki bireylerin sosyopsikolojik durumu üzerinde etkili olmuştur.

Oysa piyasa sisteminin olmadığı, üretimin ve fiyatların devlet tarafından planlandığı ve belirlendiği, işsizliğin çok düşük oranda seyrettiği bir önceki Sovyet sisteminde 70 yılı aşkın bir zaman süresince vatandaşların daha mütevazı bir hayat sürdüğü ve bu tür şoklarla daha az karşılaştıkları gözlenmekteydi. Bu dönemde yaratıcı hayal gücünün şekillendirilmesi adına sanatsal etkinlikler¹⁹ ve sportif aktiviteler bireylerin boş zamanlarını değerlendirdikleri hoş ve memnuniyet verici faaliyetler olarak görülmekteydi. Bu bağlamda kendilerini eski Sovyet döneminin yaşam koşullarına göre konumlandıran bireyler, yeni dönemin şartlarına uyum konusunda önemli sorunlar yaşamışlardır. Bu gelişmelere bağlı olarak ekonomik temelli keskin sorunların bir sonraki aşamada bu toplumlarda bireylerin psikolojik iyilik halini olumsuz anlamda etkilediği ve dolayısıyla mutluluk düzeyi faktörle-

¹⁷ Kangal, A. a.g.m, 229

¹⁸ Süleymanov, A (2019). “ Türk Cumhuriyetlerinde Aile Politikaları : Karşılaştırmalı Analiz” Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri Çalıştay Tebliğler ve Sonuç Bildirileri, 22-23 2018 Kastamonu, s.256

¹⁹ Akbulut Ecem T. (2020), “The Role of Music as a Tool for Cultural Diplomacy During and After the USSR Period in the Development Process of Azerbaijan-Turkey Relations”, Proceedings of Topical Issues in International Political Geography, Ed: Bolgov, R. vd, Springer, p.353

rinin aşağı inmesinde önemli bir etken olduğu görülmektedir. Fakat burada ilginç bir durum GSYMH özelliklerine göre daha az gelire sahip Özbekistan'ın dünya sıralamasının daha ilk sıralarında yer almasıdır. Nitekim bu sıralamada, dünyanın en mutlu ilk 50 ülkesi arasında art arda dördüncü kez girmeye başaran Özbekistan, kişi başına GSYMH oranlarına göre kendisine göre daha iyi konumda bulunan Türkiye, Kazakistan gibi diğer Türk Cumhuriyetlerinden, hatta Rusya ve Baltık ülkelerinden bile daha üst sıralarda yer alarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu sonuçları değerlendiren Moskova Ekonomi Yüksekokulu Karşılaştırmalı Sosyal Araştırma Laboratuvarından olan rus bilim insanları, bu fenomenin Orta Asya ülkelerindeki göreceli daha düşük ekonomik eşitsizlikle açıklanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim bu yaklaşıma göre, Özbekistan ve diğer Orta Asya ülkelerinin yoksul sakinleri kendilerini eşit derecede yoksul komşularıyla karşılaştırmak suretiyle kendi mutluluk düzeylerine ilişkin yargıda bulunmaktadırlar.²⁰ Fakat bu yaklaşım, Özbekistan'ın dünyanın en mutlu 50 ülkesi arasında yer almasının nedenini açıklamak için tek başına yeterli görünmemektedir. Zira toplumların mutluluğa yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyen faktörler arasında milli gurur ve güven, dini inançlar, arkadaşlık, aile, özsaygı, mizah tarzları ve temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması gibi birçok değişken bulunmaktadır ve bu tarz araştırmalarda bu değişkenlerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Ekonomik etkenler elbette insan mutluluğunu belirleyen en önemli faktörlerin başında yer almaktadır. Ancak gelirin mutluluk üzerinde tek belirleyici olamayacağı mutluluğun ayrıca kişisel ve sosyal faktörlerden de etkilendiği de bilinmektedir. Nitekim yaşam standartları çok yüksek olmasa da halkın hayattan beklentilerinin daha farklı olması ve mutluluğa verilen önem, genel olarak yaşama dair pozitif bir yaklaşıma sahip olmakla sonuçlanabilir.²¹ Zira çok yüksek ve yüksek insani gelişme gösteren ülkeler grubuna dahil olmakla birlikte mutluluk açısından vasat görünüm sergileyen ülkeler bulunduğu gibi, yüksek insani gelişme düzeyine sahip ülke mutluluk düzeylerini yakalayan sosyo-ekonomik göstergeler açısından düşük profil izleyen ülkeler de bulunmaktadır. Böylece bu sonuçlardan yoksulluk, insani gelişme, mutluluk ve bireysel iyi olma algısı verilerine dayalı olarak yapılan ülke karşılaştırma-

²⁰ BBC NEWS "Neizvestnyy Uzbekistan:ravenstvo, bednost, schastye", , 02.09. 2016, <https://www.bbc.com/russian/features-37261738>

²¹ Sönmez, S., "Dünyanın en mutlu ülkeleri açıklandı", Dünya Halleri, 24.03.2019 <https://www.dunyahalleri.com/dunyanin-en-mutlu-ulkeleri-aciklandi/>

ları sonucunda mutluluğun bütünüyle yaşam kalitesine bağlı bir olgu olarak görülemeyeceği sonucuna ulaşılabilir.²²

Sonuç

Günümüzde geniş örneklem büyüklükleriyle, ulusal ve uluslararası bilimsel kuruluşlar tarafından yapılan araştırmalarla bireylerin ve toplumların mutluluk düzeyi incelenerek ülkelerin yaşam memnuniyetleri hakkında bilgi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen ve 2012 yılından bu yana her yıl düzenli olarak yayınlanan Dünya Mutluluk Raporlarında dünyanın en mutlu ülkeleri belirlenmektedir. Söz konusu mutluluk ölçümleri, kişi başına GSYMH, sosyal destek, doğumda sağlıklı yaşam beklentisi, seçim yapma özgürlüğü, cömertlik, yolsuzluk algısı, gibi kriterler esas alınarak ölçülmektedir. Türk Cumhuriyetleri örneğinde bu araştırmanın bulgularını ele aldığımız bu çalışmamızda bu ülkelerde ekonomik ve sosyal faktörlerin toplumsal mutluluk düzeyinin ve iyi olmanın önemli belirleyici faktörler arasında ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür.

Öte yandan mutluluk çerçevesinde ülke karşılaştırmaları yapılırken, ülkeler arasındaki sosyo-kültürel farklılıkların, mutluluk algısında farklılıklar yaratabileceğini ortaya koymuştur. Özellikle geleneksel toplum özellikleri taşıyan ekonomik açıdan orta ve düşük gelir grubuna ait Özbekistan gibi ülkelerde sıkı aile, akrabalık ve hemşerilik ilişkileri ile kanaatkâr yaşam tarzının hissedilen mutluluk düzeyi üzerinde olumlu katkılar sağlayabileceği görülmüştür. Bu doğrultuda, mutluluğun sadece bireysel mutluluk ekseninde değerlendirilmesiyle özellikle yoksulluğun bir kader olarak içselleştirildiği, yoksul ama mutlu ülkelerde sefaletin ve olumsuz yaşam koşullarının zımnen aklandığına yönelik değerlendirmeler göze çarpmaktadır. Sonuç olarak, ülke örnekleri yaygın olarak düşünülen yoksulluğun yaşam memnuniyetsizliğine yol açacağı ya da zenginliğin mutluluk yaratacağı görüşünü bütünüyle doğrulamamaktadır.

İlaveten, toplumların mutluluk düzeylerinin tespitinin ekonomik göstergelere bağlı olan sadece altı faktöre indirgenmesi ve bunun üzerinden değerlendirme yapılması da yerel ve kültürel özellikleri dikkate alınmadığı için

²² Munise Tuba Aktaş, " Mutluluğun Durağan Durum Hali: Yoksulluk Açısından Uyum Teorisine Dayalı Bir Analiz", HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi © Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 10 (2015/3), s.44

eksik kalmaktadır. Zira mutluluk ve yaşamdan memnuniyet kişiden kişiye, bölgeden bölgeye değişen ve ölçülmesi zor olan değerlerdir. Dolayısıyla bir bireyin mutlu ya da yaşamdan memnun olup olmadığını, o bireyi mutlu ya da yaşamdan memnun kılacak değerlerinin gerçekleşme düzeyi belirleyebilmektedir. Bu yüzden de bu alanda yapılacak analizlerde bir toplumun mutlu ve memnun olmasının temelinde kültürel kodların yeri göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türk toplumlarının yerel ve kültürel özelliklerini de göz önünde bulunduracak karşılaştırmalı mutluluk ölçümünün geliştirilmesi ve Türk Cumhuriyetleri Değerler Araştırması yapılarak bu ölçümünde kullanılması önem arz etmektedir.

Kaynakça

- AKBULUT Ecem T. (2020), "The Role of Music as a Tool for Cultural Diplomacy During and After the USSR Period in the Development Process of Azerbaijan-Turkey Relations", Proceedings of Topical Issues in International Political Geography, Ed: Bolgov, R. vd, Springer, 351-356
- AKTAŞ, Munise T., (2015) " Mutluluğun Durağan Durum Hali: Yoksulluk Açısından Uyum Teorisine Dayalı Bir Analiz", HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi © Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 10 (2015/3), 44-65
- BACANLI, H., DEMİRTAŞ, A. S., (2020) "Mutluluk Potansiyeli ve Ölçülmesi", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Sayı:10 Yıl Özel Sayısı, Haziran 2020, ss.4700-4722
- BAŞ, Melih (2018) "2018 de Mutluluklar!", Aydınlik Gazetesi 01.01.2018 <https://www.aydinlik.com.tr/2018-de-mutluluklar-melih-bas-kose-yazilari-ocak-2018>
- BBC NEWS, (2016) "Neizvestnyy Uzbekistan: ravenstvo, bednost, schastye", <https://www.bbc.com/russian/features-37261738>
- BÖHÜRLER, Ayşe (2018) "Milli mutluluk ve mutluluğu ne sağlar?", 08.12.2018. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/aysebohurler/milli-mutluluk-ve-mutlulugu-ne-saglar-2048423>
- DOĞAN, Tayfun (2016) "Mutluluk gerçekten gerekli mi?", <http://www.tayfundogan.net/2016/10/06/mutluluk-gercekten-iyi-bir-sey-midir/>
- GÜLER M.DÖNMEZ A. (2011) "İyi Olma Hali Bağlamında Uyum Düzeyi Kuramı ve Hedonik Döngü" Türk Psikoloji Yazıları, Haziran 2011, 14 (27), 38-45
- KANGAL, A. (2013) "Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme Ve Türk Hanehalkı İçin Bazı Sonuçlar", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış-2013 Cilt:12 Sayı:4, s.256
- LELOĞLU, Duygu (2013) "Mutluluğun formülü yeniden yazılıyor", <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2013/08/01/mutlulugun-formulu-yeniden-yaziliyor>
- "Mutluluk sıralamasında" Türkiye 156 ülke arasında 74'üncü; neden?", Gözlem Gazetesi, 23.03.2018, <https://www.gozlemgazetesi.com/HaberDetay/253/183348/mutluluk-siralamasinda-turkiye-156-ulke-arasinda-74uncu-neden.html>
- ŞEKER, M. (2009) "Mutluluk Ekonomisi", Sosyoloji Konferansları, Sayı:39, ss.115-140

- SÖNMEZ, S., (2019) "Dünyanın en mutlu ülkeleri açıklandı", Dünya Halleri, <https://www.dunyahalleri.com/dunyanin-en-mutlu-ulkeleri-aciklandi/>
- SÜLEYMANOV, A (2019). " Türk Cumhuriyetlerinde Aile Politikaları : Karşılaştırmalı Analiz" Dünya Medeniyeti İçinde Türklerde ve Başka Topluluklarda Aile ve Akrabalık İlişkileri Çalıştay Tebliğler ve Sonuç Bildirileri, 22-23 2018 Kastamonu, ss.255-268
- TÜRKOĞLU O. G., ARSLAN, M. İ., ALACA, M., "Dünya'nın en mutlu ülkesi belli oldu", 20.03.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/dunyanin-en-mutlu-ulkesi-belli-oldu/1423718>
- World Happiness Report (2020) <https://happinessreport.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>